

ПРОБЛЕМИ ВІКТИМІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Деревянко Н. З.

*доктор філософії в галузі права, завідувач кафедри кримінально-
правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Крупнова Л. В.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

У всі часи існували злочини та злочинці, люди вчиняли, і, мабуть, будуть чинити злісні напади, пограбування, насильство та вбивства. У злочині завжди є два учасники: агресор (злочинець) та жертва. Однак під час війни такі злочини серед мирного населення і військових набувають національного масштабу, кожна особа стає віктимізованою, її життя, психічне здоров'я, матеріальні блага постійно перебувають під потенційною загрозою, що перетворює громадян на потенційних жертв.

У двадцятому столітті з розвитком кримінології та появою нової дисципліни – віктимології, криміналісти-психологи стали встановлювати зв'язки та виявляти закономірності між цими учасниками. Віктимізація – це процес при якому людина стає жертвою.

Б. М. Головкін зазначає, що у результаті взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників відбувається перехід (трансформація) явища віктимності в якісно новий стан – віктимізованість, тому варто розрізняти віктимізацію та її наслідки [2, с. 94]. На думку Б. М. Головкіна, віктимізація – це процес підвищення рівня віктимності та її реалізації злочинними посяганнями, що призводить до збільшення кількості жертв злочинів і зростання сукупної «ціни» злочинності [2, с. 93].

Віктимізація як поетапний процес включає сукупність взаємодетермінованих явищ: 1) підвищення рівня віктимності до соціально небезпечної межі; 2) вплив криміногенної віктимності на мотивацію злочинної поведінки та вибір потенційних жертв); 3) учинення злочинів проти носіїв підвищеної віктимності; 4) сукупний результат учинених злочинів, що включає різні види заподіяної шкоди, загальну кількість жертв злочинів протягом певного періоду, а також накопичення в суспільстві наслідків злочинності, що у зворотному порядку впливають на злочинність і криміналізацію суспільства [1, с. 94].

На думку В. В. Голіни, віктимізація являє собою процес набуття або збільшення віктимності на індивідуальному або масовому рівнях, що підкоряється закону детермінації. Структурними складовими віктимізації є соціальні й психологічні чинники. Віктимізація – це, по-перше, невиконання або неналежне виконання державою гарантованих конституцією прав і свобод громадян щодо безпеки людини; по-друге, навмисне або необережне порушення людиною (спільнотою людей) правил особистої безпеки; по-третє, використання першого і другого аспектів злочинцями [1, с. 187–188].

З перших кроків розвитку кримінальної віктимології та віктимологічної науки було намічено два протилежні підходи щодо природи жертви злочину та оцінки її ролі в корені протиправних дій. Згідно з першою точкою зору риси характеру, статура та дії жертви відіграють виключно важливу роль у злочинній ситуації. У даному випадку на перший план висувуються біологічні сторони взаємин злочинця та потерпілого, особлива генетична схильність жертви. Згідно з другою точкою зору, поведінка потерпілого вважається лише однією з обставин, що впливають на виникнення та здійснення злочинного задуму. Поведінку не пов'язують генетичним кодом, біологічною спадковістю індивіда, а доводять протилежне, вказуючи на те що, що біологічна спадковість не визначає конкретної поведінки людини, оскільки особистість і поведінка формуються укладом соціального життя, середовищем, де людина виховується [2, с. 241].

Розуміючи під віктимізацією процеси, в результаті яких збільшується або реалізується віктимність, тобто рівень реальних і потенційних жертв, можна завбачливо впливати на ці процеси. По суті цей вплив буде мати подвійний результат: по-перше безпосередня діяльність щодо самих негативних процесів і по-друге вплив на рівень віктимності, оскільки вона залежить не тільки від наявності або

відсутності певних особистісних якостей, місця і часу, де особа опинилася, а і у значній мірі від процесу соціалізації, на який безпосередньо впливають всі процеси притаманні суспільству, членом якого і є ця особа [3].

Луценко І. Г. та Луценко Б. Г. зазначають, що останні вісім років українське суспільство перебуває під впливом процесів, зумовлених чинниками (мілітарний, інформаційний, економічний, політичні чинники, чинники на рівні кіберпростору) гібридної війни тісно між собою переплітаються і чинять деструктивний тиск як локально, так і на всю територію [3]. Однак, якщо під час «гібридної війни» ці чинники безпосередньо і опосередковано впливали на рівень віктимізації українського суспільства [3], то під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України вони прямо впливають на рівень віктимізації українського суспільства, і загроза стати реальними жертвами від злочинів агресії значно збільшилась.

Отже, під час війни відбувається віктимізація суспільства на масовому рівні. Нині в Україні – на національному рівні, адже кожен громадянин, який перебуває на території країни потенційно може стати жертвою російської агресії. Наші громадяни кожного дня стають реальними жертвами війни, починаючи від енергетичного тероризму Росії до загрози стати жертвою ракетного удару. Окрім цих чинників, війна суттєво впливає на рівень морального і психологічного стану суспільства.

Література:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с.
2. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 15(2). С. 93–96.
3. Луценко І. Г., Луценко Б. Г. Віктимізація українського суспільства в умовах гібридної війни. *Кримінологічний вимір сучасності* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2022. С. 53–55.